**ABAD / JABS**
ANADOLU VE BALKAN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
JOURNAL OF ANATOLIA AND BALKAN STUDIES

**ABAD, 2026; 17: 303-318** **abad@nku.edu.tr**
**ISSN: 2618-6004** **DOI**: 10.32953/abad.1900038
**e-ISSN: 2636-8188** **Araştırma Makalesi**

# SELANİK MUHASSILLIĞI (1840-1842)*

**Tuğba ORTAÇ****

**Öz:** Bu çalışma, 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı maliyesinde uygulamaya konulan muhassıllık kurumunun Selanik örneğini ele almaktadır. Tanzimat reformları çerçevesinde daha adil bir vergi düzeni kapsamında iltizam usulüne son verilerek vergilerin hükümet merkezi tarafından görevlendirilen muhassıllar aracılığı ile toplanması amaçlanmıştır. 1840 yılının ilk aylarında oluşturulan bu sistem doğrultusunda Selanik eyaletinde, merkez Selanik sancağının yanı sıra Tırhala, Siroz ve Drama sancaklarında da muhassıllık teşkilatı kurulmuştur. Bu muhassıllık birimlerine muhassıllar tayin edilmiştir. Aynı zamanda bu sancaklarda muhassıllık meclisleri de teşkil edilmiş, bölgenin gelir ve giderlerinin tespiti bu kurumların sorumluluğuna bırakılmıştır. 1840 yılının Şubat ayı itibariyle Selanik eyaleti bünyesindeki muhassıllık birimleri sorumlu oldukları alanlarda çalışmalarına başlamıştır. Ancak kısa sürede, muhassıllık kurumundan beklenen sonuçlar elde edilememiş ve hazinenin ihtiyaçları karşılanamamıştır. Bu nedenle 1842 yılı itibariyle muhassıllık uygulaması kaldırılarak yeniden iltizam sistemine dönülmüştür. Bu çalışma, 1840-1842 yılları arasında Selanik muhassıllığının faaliyetlerini inceleyerek söz konusu kısa süreli uygulamanın bölgesel işleyişini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

**Anahtar Kelimler:** Selanik, Tanzimat Fermanı, Muhassıllık, Vergi, Tırhala, Siroz, Drama.

## THE ORGANIZATION OF MUHASSILLIK IN SALONICA (1840-1842)

**Abstract:** This study examines the case of the muhassıllık (tax collection) institution, introduced into Ottoman finance with the Tanzimat Edict, through the example of Salonica. Within the framework of the Tanzimat reforms, the aim was to abolish the tax-farming (iltizam) system and ensure that taxes were collected by officials appointed directly from the center. In line with this system, established in 1840, muhassıllık offices were founded in the province of Salonica, not only in the district of Salonica itself but also in the districts of Tirhala, Serres, and Drama. At the same time, muhassıllık councils were established in these centers, tasked with determining the revenues and expenditures of the region. However, the institution of muhassıllık soon failed to achieve the expected results, and the treasury's needs could not be met. Consequently, in 1842 the muhassıllık system was abolished, and the empire reverted to the tax-farming practice. By focusing on the activities of the Salonica muhassıllık between 1840 and 1842, this study seeks to shed light on the regional functioning of this short-lived experiment.

**Key Words:** Salonica, Tanzimat Edict, Muhassıllık (Tax Collection), Tax, Tirhala, Serres, Drama.



## Giriş

3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı ile Osmanlı tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. Bu yeni dönemde İmparatorluğun idari, mali, askeri ve adli alanlarında köklü değişikliklere gidilmiştir[1]. Tanzimat Fermanı can, mal ve namus güvenliği, vergi adaleti, askere alma usulü ve askerlik hizmet süresi hakkında hükümler içermektedir. Bozulan devlet nizamını yeniden tesis etmeyi hedefleyerek devlet yönetiminde birkaç asırdan beri devam eden keyfilik yerine kanun ve düzeni; emniyetsizlik yerine güveni yerleştirmeyi hedeflemiştir. Tanzimat anlayışı hayatın her alanında kanunu, düzeni ve yasayı hâkim kılmak istemiştir. Toplumun devlete karşı desteğinin sağlanmasında önemli bir araç olarak görülen vergi adaleti, Tanzimat Fermanı'nda her bireyden gelirine göre bir

* Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Doktora Programında yürütülmekte olan *"Selanik Şehrinin Sosyo-Ekonomik ve İdari Yapısı (1839-1913)"* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Öğrencisi/Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, e-posta: tugbaortac@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8019-7824.

[1] Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, c. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, 10. bs., s. 170-184.

Başvuru/Submitted: 01.03.2026 Kabul/Accepted: 29.06.2026

verginin alınacağı şeklinde belirtilmiştir[2]. Fermanda yer alan bu hükümler İmparatorluğun ayakta kalabilmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi açısından hayati bir öneme sahip olmuştur[3].

Tanzimat dönemi, idari modernleşme çalışmalarının yoğunlaştığı bir süreçtir. Bu dönemin en belirgin özelliği, idari yapının belirli bir düzen içerisinde yeniden yapılandırılmasına yönelik girişimlerdir. Çünkü Tanzimat Fermanı'nda vaat edilen can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması, vergilerin adil toplanması için sağlıklı ve düzenli işleyen bir idari yapılanmaya gereksinim vardı[4]. Bu nedenle Tanzimat Fermanı'nın ilanının ardından fermanda yer alan ilkelerin uygulanmasına hemen başlanarak mülki idarede, vergilendirmede, askeri ve adli alanlarda yenilikler yapılmasına girişildi. Fakat yeniliklerin ne şekilde uygulanacağına dair bir program yoktu. Vaat edilen can ve mal güvenliğinin sağlanması ve vergilerin herkesin gelirine göre alınması için öncelikle nüfus ve mal-mülk sayımına ihtiyaç vardı. Fakat hükümetin bünyesinde belirtilen icraatları gerçekleştirebilecek nitelik ve bilgiye sahip personel bulunmamaktaydı. Bu nedenle İmparatorluğun içinde bulunduğu durum göz önünde bulundurularak Tanzimat Fermanı'nın hükümleri tüm Osmanlı topraklarında uygulamaya konulmamıştır. Uygulama aşamalı olarak hayata geçirilmiş ve ilk olarak merkeze yakın eyaletlerde uygulanmaya başlanmıştır. Elde edilen olumlu sonuçlar doğrultusunda, uygulamanın kapsamı giderek genişletilmiştir[5].

Tanzimat'ın yürürlüğe konulmasına ilişkin hükümler, ilgili eyaletlere çıkarılan bir ferman vasıtasıyla tebliğ edilmiştir[6]. Fermanda, vergi ve askerlik konularına ilişkin düzenlemelere dair emirlerin ilerleyen dönemde gönderileceği belirtilmiş; bunun dışındaki ilkelere ise riayet edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, fermanın sancak merkezlerinde kalabalık meydanlarda okunması ve kazalar ile köylere de gönderilerek halkın bilgilendirilmesi amaçlanmıştır[7].

Tanzimat Fermanı'nda hazineye ve halka zarar verdiği, yoğun şikayetlere yol açtığı gerekçesiyle iltizam usulünün kaldırılacağı ilan edilmişti. İltizamın kaldırılmasıyla halkın üzerindeki vergi yükü azalırken hazine gelirlerinde artış sağlanması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, farklı adlar altında tahsil edilen vergiler yerine, herkesin gelirine göre belirlenecek tek bir verginin alınması karara bağlanmış; böylece daha adil ve düzenli bir vergilendirme sisteminin hayata geçirilmesi amaçlanmıştır. Vergilerin tahsili ve korunması görevini üstlenen, aynı zamanda devlet ile halk arasında aracı konumunda bulunan mültezimlerin yetkilerine son verilmiş; bu görev, doğrudan merkezden görevlendirilen, Maliye Nazırı ile haberleşme yetkisine sahip muhassıllara devredilmiştir. Muhassılların çalışmalarını desteklemek amacıyla yerel düzeyde muhassıllık meclislerinin açılmasına da karar verilmiştir[8].



## 1. Muhassıllıkların Teşkili

Meclis-i Vâlâ'da 25 Ocak 1840'ta hazırlanan bir talimatname ile muhassılların çalışma esasları belirlenmiştir. Buna göre hazineye ait tüm gelir defterleri muhassıllara verilecek, kayıtları bulunmayan gelirler tespit edilerek kayda geçirilecektir. Vergi tahsildarlığı görevi muhassıllara verilerek şer'i vergiler olan aşar, cizye ve haracın toplanması, mahkeme ücretlerinin tahsili, ayni vergi usulünün ve halktan farklı isimler altında alınan vergilerin kaldırılması sorumluluğu da verilmiştir. Muhassılların atandıkları merkezlerde bir meclis kurmaları kararlaştırılmıştır. 1838-1839 yıllarına ait bakayaların tahsil edilmesi ve vergi muafiyeti uygulamasının kaldırılarak tüm tebaanın vergi mükellefi haline

[2] Bilâl Eryılmaz, Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, İşaret Yayınları, İstanbul 1992, s. 97-104.

[3] Mustafa Nuri Paşa, Netayic ül-Vukuat, haz. Neşet Çağatay, c. III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, 2. bs., s. 287.

[4] Musa Çadırcı, Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007, s. 60-61; İlber Ortaylı, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020, s. 17; Nizam Önen, Cenk Reyhan, Mülkten Ülkeye Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s. 122.

[5] Musa Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, 3. bs., s. 190; Musa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Türkiye'de Yönetim (1839-1856)", Belleten, c. 52/ sy. 203 (1988), s. 601, 611-612.

[6] Reşat Kaynar, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, 4. bs., s. 180.

[7] Halil İnalcık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", Belleten, c. 28/ sy. 112 (1964), s. 623.

[8] Ortaylı, a.g.e., s. 17-18; Yücel Özkaya, Ali Akyıldız, "Muhassıl", DİA, c. 31, İstanbul 2006, s. 19; Mehmet Genç, "İltizam", DİA, c.22, İstanbul 2000, s. 157.

getirilmesi amacıyla mal-mülk ve nüfus sayımına başlanması talimatnamede belirtilmiştir. Nüfus ve emlak sayımının ne şekilde yapılacağı, memurlara ödenecek yolluk ve diğer giderlerin hazine tarafından karşılanacağı da talimatnamede yer almıştır. Herkesin gelirine göre ödeyeceği vergi saptanıncaya kadar, hazinenin zarar görmemesi adına geçici olarak peşin bir verginin toplanması kararlaştırılmıştır. Daha sonra halkın ödeyeceği gerçek vergi oranı saptanınca önceden ödenen peşin verginin asıl vergiden düşülmesine karar verilmiştir. Bu suretle 1840 yılının başlarında beraberlerinde mal, emlak ve nüfus kâtipleriyle muhassıllar, merkeze yakın eyaletlerde fiilen göreve başlamışlardır[9]. Merkez tarafından görevlendirilen kâtipler, muhassılların yürüttükleri tüm işlemleri düzenli bir şekilde kayıt altına almaktan sorumluydular. Ancak -belirtmek gerekir ki- kâtipler muhassılların maiyet memuru değildirler, bağımsızdırlar[10].

Tanzimat Fermanı'nın bir gereği olarak tayin edilen muhassıl beraberindeki mal kâtibi ile emlak ve nüfus kâtibi görev mahallerine ulaşmalarının ardından muhassıllık meclisleri oluşturacaklardı. Meclis-i muhassıl, iki kâtip, hâkim, müftü, asker zabiti ve bölgenin ileri gelenlerinden dört temsilci olmak üzere toplam on kişiden meydana gelecekti. Meclis-i muhassıla, gayrimüslim tebaanın bulunduğu bölgelerde metropolit ve kocabaşlarından iki kişi de dahil olacaktı. Gayrimüslimlerin yoğun olduğu bölgelerde ise her cemaat mecliste bir kişiyle temsil edilecekti. Meclis, haftada iki üç gün toplanıp vergi tespiti ile bölgenin sorunlarını tartışıp karara bağlamak ve uygulamak ile yükümlü olacaktı. Sancak merkezlerinde bulunan müşir, bölgesinde tanzim olunan meclisin başkanı olarak görev yapmak üzere meclisin toplanacağı günlerde bizzat hazır bulunacak, meclis toplantılarına katılamadığı günlerde ise kendisi tarafından tayin edilen bir vekil hazır bulunacaktır. Kazalarda kurulan meclislerin başkanlığı, bölgede görev yapan ferik rütbesinde bir askeri zabit bulunuyorsa ve bu kişi meclise başkanlık edebilecek yeterliliğe sahipse seçim yapılmasına gerek kalmadan doğrudan tayin edilecektir. Diğer yerlerde ise meclis azaları kimi seçerlerse o kişi meclis başkanı olacaktır. Bu meclisler, Tanzimat hükümlerine uygun hareket etmeyenler ile vergi toplamada yetkilerini kötüye kullananları şer'i kanunlara göre yargılayarak suçluları cezalandırmakla görevlendirildiler. Muhassıllık kurumu ile devlet, mali sahada merkezi bir yapı kurmak istemekteydi. Böylece vali, sancak beyi, ayan gibi mahalli idarecilerin hazine gelirlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasının engellenmesi hedeflenmekteydi[11].



Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce, iltizam usulünün yürürlükte olduğu dönemde, eyalet sınırları içerisindeki üst düzey idari sorumlu valiydi. Valiler, vergilerin toplanarak hazineye gönderilmesi, mütesellimlerin atanması ve denetlenmesinden sorumluydular. Valiler, bir hidiv gibi hareket ederek askeri kuvvetleri istedikleri gibi kullanabilir, arzu ettiklerini idam ettirebilirdi. Fakat daha önemlisi keyfi hareket ederek halktan vergi tahsil edebilir veya yeni vergiler koyabilirlerdi. Hâkimiyetlerindeki eyaletin servet kaynaklarını istedikleri şekilde kullanabilirlerdi. Bu dönemde maaş ödemesi almayan valilere, eyalette toplanan vergilerin bir kısmı bırakılıyordu[12]. Muhassıllık sistemi ile vergi işleri valiler ve ayanın kontrolünden alınarak suiistimallere bir son verilmesi hedeflenmiştir. Vergi kaynaklarına doğrudan ulaşılarak her türlü gelirin hazinede toplanması ve giderlerin de hazineden ödenmesi sistemi kabul edilip merkezin kontrolünde yeni bir modern maliye teşkilatı düzenlemesi yapılmıştır[13].

---

[9] Abdurrahman Vefik Sayın, Tekâlif Kavaidi, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 319-332; Ayla Efe, "Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği", Tarih Dergisi, sy. 49 (2009), s. 66; Coşkun Çakır, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, Küre Yayınları, İstanbul 2001, s. 43; Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s. 209; Özkaya, Akyıldız, a.g.m., s. 19; İnalcık, a.g.m., s. 629.

[10] Ayla Efe, "Taşra Yönetimine Muhassıllıktan Açılan Kapı", 1864 Vilayet Nizamnamesi, Ed. Erkan Tural, Selim Çapar, TODAİE, Ankara 2015, s. 33-35, 37-38.

[11] Vecihi Tönük, Türkiye'de İdare Teşkilâtı ve Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1945, s. 102; Sayın, a.g.e., s. 320-321; Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s. 212; Ahmet Cevat Eren, Tanzîmât Fermanı ve Dönemi, haz. Alişan Akpınar, Derin Yayınları, İstanbul 2007, s. 42-43. Özkaya, Akyıldız, a.g.m., s. 19.

[12] Edouard-Philippe Engelhardt, Tanzimat ve Türkiye, çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 106; Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın İlânı Sıralarında Türkiye'de Yönetim (1826-1839)", Belleten, c. 51/ sy. 201 (1987), s. 1223-1224.

[13] İnalcık, a.g.m., s. 628.

Muhassıllık sisteminin oluşturulması sonucunda İmparatorluğun kuruluşundan itibaren askeri, idari ve mali görevler yüklenmiş olan valilerin mali görevleri ortadan kalkmıştır. Vergilerin toplanması görevi merkezden atanan muhassıllara bırakılarak valilerin gelirleri kendi çıkarlarına göre kullanması engellenmeye çalışılmıştır[14]. Merkeziyetçi bir idare kurmayı hedefleyen Tanzimat bürokratları, valilere değil doğrudan Bâb-ı Âlî'ye karşı sorumlu memurlar atayarak, teftiş heyetleri gönderip meclisler kurarak valilerin yetkilerini kısıtlamıştır[15].

Muhassıllara verilen görevler ile kullanılan yetkilerin muhassıllık meclisi vasıtasıyla verilmesi, mecliste müzakere edilmesi ya da meclis üyelerinin mührünün olması istenmiştir. Aynı zamanda meclis, muhassılın hesaplarının denetiminden de birinci derecede sorumlu kılınmıştır. Bununla birlikte meclisler, mali konularının yanında idari, adli ve asayiş konularını da görüşüp bir karara bağlamakla da yükümlü olmuşlardır. Tanzimat devri öncesinde devlet ile halk arasında aracı rolünü üstlenen kadı ve ayanlar, Tanzimat döneminde bu yetkilerini yitirmiştir. Muhassıllık meclislerine yukarıda belirtildiği şekilde mali alanda sınırlı kalmayarak idari ve adli yetkiler de verilmesinin gerekçelerinden birisi kadı ve ayanlardan boşalan görev ve hizmetleri yerine getirmektir. Bununla birlikte Tanzimatçılar, iltizam sisteminin kaldırılmasıyla çıkarları zedelenen grupların tepkilerini engellemeyi düşünmüşlerdir[16].

Muhassıllık meclislerinde yer alan dört temsilci, yarısı Müslüman yarısı gayrimüslim olmak üzere bölgenin ileri gelenleri arasından seçimle belirlenmiştir. Böylelikle bu meclislerde gayrimüslimler de belirli kurallar çerçevesinde yönetime katılmıştır. Modern anlamda olmasa da seçimlerin yapılması, bölgenin ileri gelenlerinden farklı din, ırk ve mezhebe mensup temsilcilerin merkezi idarenin kararlarına; eyalet, kaza vs. yönetimine temenni şeklinde de olsa katılması mühim bir gelişme olarak kabul edilmiştir. Bu haliyle merkezi yönetimin taşradaki bir uzantısı olan muhassıllık meclisleri, mahalli idare kurumlarının ilk örneğini teşkil etmiştir. Muhassıllık meclisleri ve devamında kurulacak eyalet meclislerinin, Osmanlı İmparatorluğu'nda parlamenter hayata geçişte önemli katkıları olacaktır[17].

## 2. Selanik Eyaletinde Muhassıllık Kurumunun Teşkili ve Teşkilatı



Tanzimat Fermanı'nın hükümleri doğrultusunda, Osmanlı topraklarında bazı bölgeler istisna tutularak 1840 yılının Mart ayı itibariyle iltizam usulüne son verilerek her bir bölgenin mali ve asayiş işleri, hukuka ve Tanzimat Fermanı'na uygun bir şekilde idare olunacağı ilan edilmiştir. Bütün tebaa arasında gelirlerin düzenli şekilde toplanabilmesi ile emniyet ve asayişin sağlanması maksadıyla muhassıllık sistemine geçilmiştir[18]. İlk olarak hükümetin kesin denetimi olan merkeze yakın eyaletlerden başta Edirne olmak üzere Silistre, Kocaeli, Bolu, Hüdavendigar, Ankara, Sivas, Kütahya, Aydın ve Eskişehir gibi merkezlerde muhassıllık kurumu teşkil edilmiştir[19].

Bu tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda muhassıllık kurumunun oluşturulduğu merkezlerden birisi de Selanik'tir. Sultan Abdülmecid'in tahta çıkışı dolayısıyla İstanbul'da bulunan Selanikli Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşı Yusuf Sıddık Bey'in Selanik muhassıllığına tayin edilmesi ile eyalette muhassıllık kurumunun teşkiline başlanmıştır. Yusuf Sıddık Bey'in tayininin ardından kendisine *"ıstabl-ı âmire"* rütbesi tevcih edilmiş ve Selanik'in önceki valisi Hasib Paşa tarafından iltimas olunmuştur. Yapılan bu tayinin ardından Yusuf Sıddık Bey Selanik'e ulaşmak üzere yola çıkmıştır[20].

Selanik eyaleti sınırları içerisinde Selanik, Tırhala, Siroz ve Drama sancaklarında dört ayrı muhassıllık merkezi kurulmuş ve bu sancaklara bağlı kazalarda ise kendi bünyelerinde ayrı muhassıllık birimleri

[14] Musa Çadırcı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyalet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması (1840-1864)", Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 259

[15] Erik Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, 4. bs., s. 80.

[16] Efe, Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem, s. 76-77; Efe, Taşra Yönetimine Muhassıllıktan Açılan Kapı, s. 33

[17] Ortaylı, a.g.e., s. 22; Mustafa Ökmen, Bekir Parlak, Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler, Alfa-Aktüel, Bursa 2010, 2. bs., s. 116-117.

[18] Takvîm-i Vekâyi', Def'a 193, 13 Zilhicce 1255/17 Şubat 1840, s. 1.

[19] Hamiyet Sezer Feyzioğlu, "Muhassıllık Uygulaması Hakkında Bir Belge", Belgeler, c. 30/ sy. 34 (2009), s. 67-76.

[20] BOA, İ.DH., nr. 7/304, 7 Zilhicce 1255/11 Şubat 1840.

teşkil edilmiştir[21]. Selanik muhassıllığı ise kendi bünyesinde üç farklı merkeze ayrılmıştır. Buna göre, Selanik ve çevresi ile Kesendire ve Maden kazaları muhassıllığı Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılarından Selanikli Yusuf Sıddık Bey'in idaresine verilmiştir. Karaferye, Vodine ve Ağustos muhassıllığına Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılarından Rumeli Vali Kethüdası Merhum Ali Namık Paşazade Ata Bey; Avrathisarı, Yenice-i Vardar, Doyran ve Karadağ muhassıllığına ise Merhum Ali Namık Paşazade Mehmed Ramiz Bey tayin edilmiştir[22].

Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşılarından Ahmed Kâşif Ağa Siroz ve Timurhisarı muhassıllığına; Kapıcıbaşı Süleyman Bey Zihne, Drama, Pravişte, Kavala, Bereketli, Çağlayık ve Sarı Şaban muhassıllığına; Ferikân-ı Kirâmdan Hasan Paşa Yenişehir, Almayos, Katerin ve Platimana; Ahmed Efendi Armiye, Kokoş, Golos, Velestin, Çatalca muhassıllığına; Kapıcıbaşı Hacı Emin Ağa Menlik, Nevrekob, Razlık, Petriç ve Ustrumca muhassıllığına; Kapıcıbaşı Necib Bey Tırhala, Alasonya ve Dönemik muhassıllığına tayin edilmişlerdir[23].

**Tablo 1: Selanik Eyaletindeki Muhassıllıklar[24]**

| **Selanik Eyaletindeki Muhassıllık Merkezleri** | | | |
|---|---|---|---|
| **Selanik Muhassıllığı** | **Tırhala Muhassıllığı[25]** | **Siroz Muhassıllığı** | **Drama Muhassıllığı** |
| Selanik ve çevresi | Tırhala | Siroz | Drama |
| Aynaroz | Velestin | Timurhisarı | Pravişte |
| Kesendire | Çatalca | Petriç | Kavala |
| Sidrekapsi | Armiye ve Kokoş | Menlik | Bereketli |
| Ağustos | Alasonya | Nevrekob | Çağlayık ve Sarışaban |
| Yenice-i Vardar | Dömenik | Razlık | Gümülcine |
| Vodine | Platimana ve Katerin | Zihne | Sultanyeri |
| Ustrumca | Yenişehir-i Fener | | Yenice-i Karasu |
| Avrathisarı | | | Ahiçelebi |
| Karaferye | | | |
| Karadağ | | | |
| Doyran | | | |

Tanzimat Fermanı'nın öngördüğü düzenlemeler gereğince diğer muhassıllık merkezlerinde olduğu gibi Selanik'te de muhassıllık meclisi oluşturulmuş ve bu meclisin doğal üyeleri olarak muhassıl, hâkim, zaptiye memuru, mal kâtibi, emlak kâtibi, metropolit ve hahambaşı belirlenmiştir. Bu kişiler dışında, meclis üyeliği için seçimle aylık bin kuruş maaş ile Müftü Abdülkadir Efendi, yedi yüz elli kuruş maaş ile Yusuf Refik Bey, her biri altı yüz kuruş maaş ile Mustafa Necib Bey ve müderrisîn-i kirâmdan Mehmed Ataullah Beyler, beş yüz kuruş maaş ile Nakîbzade Abdullah Hami Efendi ve Timur Ağazade Ahmed Ağa ve ikişer yüz elli şer kuruş maaşla Anastas ve Gavril isimli kişilerin tayini gerçekleşmiştir. Selanik Muhassıllık Meclisi bu şekilde teşkil olmasının ardından durum Yusuf Sıddık Bey'e bildirilmiştir[26].



[21] BOA, MAD.d., nr. 9061, 28 Cemâziyelâhir 1273/23 Şubat 1857, s. 15-16.

[22] Takvîm-i Vekâyi', Def'a 193, 13 Zilhicce 1255/17 Şubat 1840, s. 2.

[23] Takvîm-i Vekâyi', Def'a 193, 13 Zilhicce 1255/ 17 Şubat 1840, s. 2.

[24] BOA, MAD.d., nr. 7928, 24 Zilkade 1260/5 Aralık 1844, s. 32-33; BOA, MAD.d., nr. 9061, 28 Cemâziyelâhir 1273/23 Şubat 1857, s. 15-16; BOA, ML.MKT.d., nr. 73, 29 Zilhicce 1257/11 Şubat 1842, s. 2-3.

[25] Tırhala Muhassıllığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Uğur Bahadır Bayraktar, "Maliyenin Maliyeti Tırhala'da Muhassıllık Düzeni, 1840-1842", Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, sy. 15 (2012), s. 7-34.

[26] BOA, C.ADL., nr. 91/5463, 3 Zilhicce 1256/26 Ocak 1841; BOA, C.DH., nr. 55/2706, 29 Muharrem 1257/23 Mart 1841.

1430 yılında Osmanlı hakimiyetine giren Selanik, sahip olduğu liman, ticaret ağı ve çok kültürlü yapısıyla İmparatorluğun önde gelen şehirlerinden biri haline gelmiştir. İmparatorluğun Rumeli'deki eyaletleri içerisinde Müslüman, Yahudi, Rum, Bulgar, Ermeni ve Kıptî gibi farklı dini ve etnik toplulukları bünyesinde barındırmasıyla dikkatleri üzerine çeken bir merkez konumunda olmuştur. Bir liman şehri olma özelliğini taşıyan Selanik, farklı etnik ve dini topluluklardan oluşan heterojen nüfus yapısı sayesinde İmparatorluğun son dönemine kadar idari, ekonomik ve toplumsal açıdan önemini korumuştur[27]. Selanik'in sahip olduğu bu etnik ve dini çeşitlilik muhassıllık meclisine de yansımış ve gayrimüslimleri temsil eden üyeler mecliste yer almıştır. Selanik'te muhassıllık meclisinin kuruluşuna dair ilk kayıtlarda Anastas ve Gavril isimli üyeler bulunmakla birlikte sonraki kayıtlarda Yako isimli bir başka gayrimüslim, muhtemelen Yahudi üyenin de ismi yer almaktadır. Haziran 1841 yılında Selanik Muhassıllık Meclisi'nde muhassıl, müşir, hâkim ve iki kâtip dışında Müftü Hüseyin Efendi, Yusuf Refik Bey, Ataullah Bey, Abdullah Hami Efendi, Sandık Emini Ahmed Ağa, Gavril, Anastas ve Yako olmak üzere toplam on üç üye bulunmaktaydı. Gavril, Anastas ve Yako isimli meclis üyeleri Selanik'teki gayrimüslim unsurların temsilcileri idi[28].

Selanik muhassıllığına bağlı Yenişehir-i Fener'de de on üç kişiden oluşan bir meclis kurulmuştur. Yine aynı şekilde Yenişehir-i Fener'e bağlı dört kazada da dört küçük meclis oluşturulmuştur. Bu meclislerin her birine de beş üye tayin kılınmıştır. Yenişehir-i Fener Muhassıl Meclisi de Selanik'teki mecliste olduğu gibi muhassıl Hasan Paşa, hâkim, zaptiye memuru, mal kâtibi, emlak kâtibi, müftü, metropolit ve hahambaşı ile diğer üyeler olmak üzere toplam on üç kişiden oluşmaktadır[29].

Muhassıllarla birlikte görevlendirilen mal, emlak ve nüfus kâtipleri, meclislerin tabii üyeleri arasında yer almakta olup, muhassıl ve hâkimler gibi belirlenmiş bir maaş karşılığında görev ve sorumluluklarını icra etmekteydiler[30]. Aynı şekilde Selanik muhassıllığı uhdesinde jurnal kâtipleri de görevlendirilmiştir[31].

Muhassılların bulundukları bölgede oluşturan meclislerde, eyalet müşirleri ile ferik paşalar tarafından askeri zabitan tayin olunarak bölgenin asayişinden sorumlu tutulacaktı. Aynı zamanda lüzumu kadar askerin dönüşümlü olarak daima bölgede bulunması uygun görülmüştür. Bölgenin vaziyet ve büyüklüğüne göre asayiş ve güvenliği için ne kadar askere ihtiyacı var ise kendi kazalarında mevcut olan redif askerilerinden tertip edilmesi, dönüşümlü görev yapma sürelerinin meclisler tarafından belirlenmesi ve askerlerin maaşlarının Asâkir-i Muntazama-i Şâhâneye uygun olarak verilmesi kararlaştırılmıştır[32]. Bu şekilde muhassıllık kurumu içerisinde görevlendirilen askeri zabitler, güvenliğin sağlanmasının yanında vergi yazımı ve tahsilinde de muhassıla yardımcı olacaktır. Askeri yetkililer sayesinde muhassılların vergi tahsilinde icra gücünün artması hedeflenmiştir. Ayrıca askeri zabitler, muhassılların usulsüz uygulamalarını kanıtlamaları halinde onlara yönelik bir suçlamada bulunma yetkisine sahiptir. Fakat tüm bu görev paylaşımının yanında muhassıllar ve askeri zabitler birbirlerinden bağımsız memurlardır[33].



Bu çerçevede Tanzimat Fermanı'nın da bir gereği olarak liyakat sahibi ve zaptiye işlerine vakıf Tophâne-i Âmire Feriki Hacı Ali Paşa'nın Tırhala ve Selanik sancakları müşiri Emin Paşa'nın refakatinde Tırhala ferikliğine tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Siroz, Zihne ve Drama kazalarına da Alay Emini Kadri Bey'in tayini işaret edilmiş ancak söz konusu kazaların geniş ve büyük yerler olmaları nedeniyle orada görev yapacak kişinin oldukça ehliyetli ve rütbe sahibi askeri kumandanlardan olması uygun görülmüştür. Siroz'a Kadri Bey'in ya da Arif Paşa, Ferhad Paşa ve

[27] Meropi Anastassiadou, Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014, 2. bs., s.1, 55; Rena Molho, Selanik Yahudileri 1856-1919 Özel Bir Cemaat, çev. Panayot Abacı, Bağlam Yayınları, İstanbul 2005, s. 31-32; Diren Çakılcı, Selânik Şehri 1800-1860, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2023, s. 159-210; Kazım Baycar, Ömer Faruk Mete, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı'da Nüfus ve Beşerî Sermaye: Selanik Örneği", Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, c. 6/ sy. 12, (2023), s. 417-418.

[28] BOA, ML.MSF.d., 19216, 22 Rebîülâhır 1257/13 Haziran 1841, s. 3.

[29] BOA, C.DH., nr. 55/2706, 29 Muharrem 1257/23 Mart 1841.

[30] BOA, C.ADL., nr. 61/3665, 29 Zilhicce 1256/21 Şubat 1841, s. 3.

[31] BOA, MAD.d., nr. 9189, 22 Cemâziyelevvel 1259/20 Haziran 1843, s. 8.

[32] Sayın, a.g.e., s. 321-322.

[33] Efe, Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem, s. 73-75, 81.

Osman Paşalardan birinin tayin edilmesine karar verilmiştir. Neticede bölgeye Osman Paşa tayin edilmiştir[34]. Bir müddet sonra eyalet dahilindeki zaptiye memurlarının değiştirilmesine karar verilmiştir. Selanik ve Tırhala sancakları müşiri Emin Paşa her ne kadar Tanzimat hükümlerine karşı bütünüyle uygunsuz bir davranışta bulunmamış ise de paşanın rütbesine yakışmayacak, dince hoş görülmeyen şeylere aşırı düşkünlüğü nedeniyle azline karar verilmiştir. Tırhala sancağının asayiş ve güvenlik işleri için dirayet ve kabiliyeti sebebiyle Selanik Feriki Namık Paşa'nın tayini uygun görülmüştür. Selanik sancağının ise sahip olduğu mühim mevki de göz önünde bulundurularak uzun bir süreden beri Selanik'te ikamet etmekte ve bölgenin ahvaline vakıf olan Ömer Paşa'nın Selanik sancağının zaptiye işlerine memur edilmesine karar verilmiştir. Tırhala'ya Namık Paşa'nın tayin edildiği sırada Tırhala'da ferik olarak Hacı Ali Paşa bulunmaktaydı. Aynı sancakta iki farklı feriğin bulunması uygun görülmeyerek Hacı Ali Paşa Rodos'a gönderilmiştir[35].

Muhassıllık sisteminin uygulanmaya başlamasıyla eyalet ve sancaklarda, vergilerin toplanması ve güvenlik işlerinde istihdam edilmek üzere zaptiye askerleri kayda geçirilmiştir. Askerilerin maaş ve tayinatları için gerekli düzenleme ve tahsisatlar yapılmış ise de tayinatların ayni olarak verilmesi israfa ve zaiyata sebep olacağından bunların bedeli karşılığında maaş şeklinde aylık olarak verilmesi uygun görülmüştür. Söz konusu askerlerden yüzbaşına 500, mülazıma 300, çavuşa 200, süvariye 180 ve piyadeye 75 kuruş maaş tertibi padişah idaresi ile bir düzene bağlanmıştır. Bu karara göre Selanik muhassıllığında istihdam edilmekte olan askerlerin sayısı ve maaşları şu şekildedir:[36]

**Tablo 2: Selanik'teki Muhassıllıklarda İstihdam Edilen Askerlerin Sayı ve Maaşları**

| | **Selanik** | | **Tırhala** | | **Siroz** | | **Drama** | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| | Sayı | Maaş | Sayı | Maaş | Sayı | Maaş | Sayı | Maaş |
| Yüzbaşı | 1 | 500 kr. | 1 | 500 kr. | 1 | 500 kr. | 1 | 500 kr. |
| Mülazım | 1 | 300 kr. | 1 | 300 kr. | 1 | 300 kr. | 1 | 300 kr. |
| Çavuş | 1 | 200 kr. | 1 | 200 kr. | 1 | 200 kr. | 1 | 200 kr. |
| Süvari | 129 | 180 kr. | 71 | 180 kr. | 105 | 180 kr. | 74 | 180 kr. |
| Piyade | 459 | 75 kr. | 107 | 75 kr. | 237 | 75 kr. | 265 | 75 kr. |
| Toplam | 591 | 58.645 kr. | 181 | 21.805 kr. | 345 | 37.675 kr. | 342 | 34.195 kr. |



Muhassıllık talimatnamesine göre askerlerin elbiseleri yağmurluk, pantolon, talim abâsı ve bir fes olmak üzere hazırlanacak; bu elbiseler nöbetleşe görev yapan askerler tarafından kullanılacak ve nöbetlerinin tamamlanmasının ardından memleketlerine dönen askerler elbise ve silahlarını bırakacaktı. Askerlerin maaş, tayinat, elbise ve diğer masrafları bir yıllık hesaplanıp bu masrafların toplamı her ay muhassıllık meclisi tarafından düzenlenecek ve ödenecekti[37]. Selanik muhassıllığı bünyesindeki Yenişehir-i Fener'de bulunan bir topçu bölüğüne 1841 yılı Mayıs ayı itibariyle yazlık elbise verilmesi gerekli görülmüştür. Çünkü her yıl askerlere mayıs ayı civarında yazlık elbise verilmesi gerekmekteydi. Ayrıca bir önceki yılın kışlık elbiseleri Selanik muhassılı tarafından hazırlanıp gönderilmiş ancak 178 adet gömlek ve gömlek içi teslim edilmemişti. Bu nedenle Yenişehir-i Fener'de bulanan binbaşı, mülazım, yüzbaşı, çavuş ve er gibi farklı rütbelerdeki toplam 89 asker için hem yazlık hem de kışlık elbiselerinin temini yapılan müzakereler neticesinde Selanik muhassıllığından talep edilmiştir[38].

Selanik'te muhassıllık kurumunun oluşturulmasından bir müddet sonra muhassıllığın yapısında birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Yenişehir-i Fener ve ona bağlı kazaların muhassılı olan

[34] BOA, İ.DH., nr. 8/379, 29 Zilhicce 1255/4 Mart 1840.

[35] BOA, İ.DH., nr. 17/809, 15 Cemâziyelevvel 1256/15 Temmuz 1840; Takvîm-i Vekâyi', Def'a 202, 28 Cemaziyelevvel 1256/28 Temmuz 1840, s. 2.

[36] BOA, C.ZB., nr. 24/1171, 15 Recep 1257 (2 Eylül 1841).

[37] Sayın, a.g.e., s. 323.

[38] BOA, C.AS., nr. 774/32761, 29 Rebîülâhır 1257/20 Haziran 1841.

Hasan Paşa, Yanya, Delvine ve Avlonya sancaklarına tayin edilmiştir. Tanzimat'ın başlangıcında Tırhala sancağına bağlı kazalar üç ayrı muhassıllık şeklinde düzenlenmiş ise de asayiş ve düzenin sağlanması bakımından bu kazaların tümünün tek bir muhassıllık idaresi altında bulunması uygun görülmüştür. Ayrıca bu tür muhassıllıkların yakın çevrelerinde bulunan diğer muhassıllıklarla birleştirilmesine karar verilmiştir. Bu karar üzerine Yenişehir ve Golos[39] muhassıllıkları birleştirilerek hepsi Tırhala muhassıllığı idaresi altına toplanmıştır. Bu değişikliğin ardından tüm bu yerlerin idaresi, halihazırda Tırhala muhassılı olan Necib Bey'e havale edilmiştir. Golos muhassılı Ahmed Efendi'nin ise İstanbul'a dönmesi kararlaştırılmıştır[40]. Karaferye muhassılı Ata Bey ise görevini yerine getirmede başarılı görülmediğinden azledilmiştir. Karaferye ve kazalarının (Vodine, Ağustos) Selanik muhassıllığına yakınlığı dikkate alınarak adı geçen kazaların Selanik muhassıllığı ile birleştirilesi uygun görülmüştür. Bununla birlikte Selanik'te mal ve emlak kâtipleri olan Rıza ve Emin Efendilerin memuriyetlerinde liyakat göstermemeleri nedeniyle İstanbul'a çağrılmışlardır. Karaferye muhassıllığı mal ve emlak kâtiplerinin ise Selanik muhassıllığında istihdam olunmalarına karar verilmiştir.[41].

Selanik muhassıllığının teşkilinden bir müddet sonra Ustrumca ve Doyran kazaları Köstendil muhassıllığına bağlanmıştı. Fakat bu kazaların Köstendil'e uzaklığı nedeniyle idaresinde birtakım güçlükler yaşanmıştır. Ustrumca ve Doyran, Selanik'e yakın olmakla birlikte asayişinde de Selanik Müşiri Ömer Paşa sorumlu idi. Bununla birlikte bölge ahalisinin çoğunluğunun evlâd-ı fâtihân taifesinden olması nedeniyle adı geçen bu kazalar Köstendil muhassıllığından ayrılarak yeniden Selanik muhassıllığına bağlanmıştır[42].

Mülki idarede olduğu kadar mali alanda da merkeziyetçiliği sağlamayı hedefleyen Tanzimat bürokratları, muhassıllık kurumuna büyük bir önem atfetmişlerdir. Bu doğrultuda gerekli gördükleri durumlarda muhassıllık teşkilatında görev yapan muhassıl veya diğer memurları görevden almış, yerlerine yeni kişileri tayin etmişlerdir. Örneğin Siroz muhassıllığı Mal Kâtibi Hüseyin Tahsin Efendi, görevini yerine getirmede yetersiz kaldığından azledilmiştir. Bunun üzerine söz konusu göreve bin beş yüz kuruş maaş ile Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûndan ve sadaret mektupçuluğu hulefâsından Neşet Bey'in tayini uygun görülmüştür[43].



Tanzimat'ın taşradaki uygulayıcıları olarak görülen muhassıllar da bazı durumlarda görevlerinden azledilmişlerdir. Drama Muhassılı Süleyman Bey bölgeye tayin edilmesinden yaklaşık bir yıl sonra görevinden azledilmiştir. Yerine Emtia Gümrüğü Sandık Emini Hasan Bey'in tayin edilmesine karar verilmiştir[44]. Bir süre sonra Hasan Bey'in vefat etmesi üzerine, Drama muhassıllığının sahip olduğu önem dikkate alınarak bu göreve liyakatli bir kişinin atanması gerekli görülmüş ve bu doğrultuda Tırnova Muhassılı Şerif Ağa tayin edilmiştir[45]. Bu sırada Selanik Muhassılı Yusuf Sıddık Bey de vazifesine gereken ihtimamı ve gayreti göstermemesi nedeniyle azledilmiştir. Söz konusu görevin Yusuf Bey'den sonra Azmi Efendi'ye verilmesi düşünülmüştür. Ancak neticede daha önce Edirne muhassıllığı yapmış olan Edhem Efendi'nin liyakat ve dirayet sahibi olduğu ve bu tür hizmetleri yerine getirebilecek yetkinlikte olduğu düşünülerek Selanik muhassıllığına tayin edilmesine karar verilmiştir[46].

---

[39] Osmanlı topraklarında ilk muhassıllıklar oluşturulurken Golos, Armiye, Kokoş, Velestin ve Çatalca muhassıllığı Galata Nazırı Vekili Ahmed Efendi uhdesinde Selanik ve Tırhala'dan ayrı olarak teşkil edilmiş idi (Takvîm-i Vekâyi', Def'a 193, 13 Zilhicce 1255/17 Şubat 1840, s. 2).

[40] BOA, MAD.d., nr. 7928, Ramazân 1256/Ekim-Kasım 1840, s. 5; BOA, C.ML., nr. 177/7522, 26 Ramazân 1256/21 Kasım 1840.

[41] BOA, MAD.d., nr. 7928, 22 Zilhicce 1256/14 Şubat 1841, s. 16.

[42] BOA, C.DH., nr. 82/4051, 15 Recep 1257/2 Eylül 1841.

[43] BOA, MAD.d., nr. 7928, 24 Zilkade 1260/5 Aralık 1844, s. 13

[44] Takvîm-i Vekâyi', Def'a 214, 10 Zilkade 1256/3 Ocak 1841, s. 2.

[45] BOA, TS.MA.e, nr. 1129/13, 13 Şevvâl 1257/28 Kasım 1841; Takvîm-i Vekâyi', Def'a 236, 5 Zilkade 1257/19 Aralık 1841, s. 3.

[46] BOA, İ.DH., nr. 48/2359, 11 Şevvâl 1257/26 Kasım 1841; BOA, TS.MA.e, nr. 1129/13, 13 Şevvâl 1257/28 Kasım 184; Takvîm-i Vekâyi', Def'a 236, 5 Zilkade 1257/19 Aralık 1841, s. 3.

## 2.1. Selanik Muhassıllığına Göre Eyaletin Gelir ve Giderleri

Merkeze doğrudan bağlı olarak görevlerini sürdüren muhassılların başlıca sorumluluğu, vergilerin toplanmasını sağlamak ve kayıt dışı kalmış bölgelerdeki her türlü gelir kaynağını tespit etmektir[47]. Bunun yanı sıra muhassıllar, uhdesindeki bölgenin her türlü gelir ve giderleri, aşar ve diğer vergileri içeren muhasebe defterlerinin düzenlenip merkeze sunulmasından sorumluydular. Selanik ve Drama sancaklarına ait 1840-1841 (1256) yılına ait bakayası ile 1841-1842 (1257) yılına ait aşar, tımar gelirleri ve diğer unsurları içeren muhasebe defterleri hazırlanmıştır. Her biri bağımsız bir şekilde düzenlenen bu defterler meclislerinde mühürlenmelerinin ardından merkeze sunulmuştur. Drama sancağı kazalarındaki zahire ve diğer mallara ait bakaya söz konusu deftere ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Anılan zahire bedellerinin tahsilinin ve diğer borçların da kişilerden alınarak tahsil edilmesi hususunda muhassıl gerekli özeni göstermiş ve bölge kaymakamlarına da kesin ve açık bir yazı göndererek gerekenin yapılmasını sağlamıştır. Gelirlerin hazineye sevk edilip ulaştırılmasında da gayret göstermiştir. Tırhala sancağının adı geçen her iki seneye ait ve Siroz sancağının ise 1841-1842 (1257) yılına ait muhasebe defterlerinin süratle hazırlanıp merkeze gönderilmesi bölge muhassıllıklarından istenmiştir[48].

Selanik eyaleti dahilindeki muhassıllıkların 1840 yılına ait gelirleri kaydedilmiştir. Selanik ve ona bağlı olan Kesendire, Maden, Sidrekapsi, Avrathisarı ile Karadağ kazalarının toplam geliri 2.471.074'tür. Karaferye, Vodine, Ağustos ve Yenice-i Vardar kazalarını ise toplam geliri 1.259.947 olarak kaydedilmiştir. Tırhala[49] ve ona bağlı Alasonya, Dömenik, Yenişehir, Almanos, Katerin, Velestin, Platimana, Armiye ve Golos kazalarının geliri 4.227.635'tir. Siroz muhassıllığında Siroz ve Timurhisarı kazalarının geliri 1.844.431 iken Menlik, Nevrekob, Petriç, Razlık, Ustrumca ve Doyran kazalarını toplam geliri ise 2.636.648'dir. Drama muhassıllığı ve kazaları Zihne, Pravişte, Kavala, Bereketli, Çağlayık ve Sarı Şaban'ın gelirleri de 3.701.976 şeklindedir. Gümülcine, Yenice-i Karasu Ahiçelebi ve Sultanyeri kazalarının geliri de 2.601.059'dur. Bu şekilde 1840 yılında Selanik muhassıllığının toplam gelir 18.742.770 kuruştur[50].

Selanik ve ona bağlı olan Karaferye, Vodine, Ağustos, Yenice-i Vardar, Avrathisarı ve Karadağ kazalarının Mart 1841 yılına ait bir aylık gelirleri tespit edilerek toplanmıştır. Başta cizye olmak üzere gümrük malları, damga vergisi, kantar ve diğer ölçülerin vergisi, kiralar, mahkeme gelirleri, ırmaklarda bulunan gemilerden elde edilen gelirler ve mürur tezkeresi harçları gibi çeşitli gelir kaynaklarından elde edilen hasılatlar toplanarak Selanik muhassıllığı sandığına meclis onayı ile teslim edilmiştir. Buna göre Selanik ve adı geçen kazalardan elde edilen bir aylık gelir toplam 407.049 kuruştur[51].



Selanik eyaletine ait gelirler tespit edilip kaydedildiği gibi giderler ve muhassıllık tarafından yapılan masraflar da defterlere kaydedilmiştir. Muhassıllık kurumunun teşkili sürecinde, muhassıllara kendi bölgelerinde eğitim, sağlık, imar faaliyetleri gibi kamu hizmetlerinin idaresi ile bu alanlara ilişkin masrafların yürütülmesi sorumluluğu verilmişti. Bununla birlikte, devletin resmi memurları olmaları nedeniyle muhassıl, kâtip, hâkim, meclis üyeleri, askeri zabitan ve muhassıllık bünyesinde istihdam edilen tüm görevlilere maaş ödenecekti. Bu doğrultuda Selanik Muhassıllık Meclisi üyelerinin oyları ve Mal Kâtibi Rıza Efendi ile Sandık Emini Ahmed Ağa'nın onayıyla Mayıs 1840 tarihinde muhassıllık malından toplam 125.618 kuruş 19 para tutarında masraf yapılmıştır. Bu masrafların önemli bir kısmını ödenen maaşlar oluşturmaktadır. Zaptiye memuru, muhassıl, kâtipler, meclis üyeleri, cizye tahsildarı ve kâtipleri, jurnal kâtipleri, karantina memuru ve askerlere ödenen toplam

[47] Ayla Efe, Muhassıllık Teşkilatı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2002, s. 27.

[48] BOA, C.ML., nr. 23/1090, 21 Rebîülâhır 1258/1 Haziran 1842.

[49] Coğrafi açıdan bir sınır muhassıllığı olan Tırhala muhassıllığı ile mülhak kazası olan Golos'taki liman sayesinde hazineye ciddi miktarda bir gümrük geliri gönderilmekteydi (Bayraktar, a.g.m., s. 23).

[50] BOA, KK.d., nr, 5886, tarih yok, s. 56-75.

[51] BOA, ML.VRD.d., nr. 405, 11 Cemâziyelevvel 1257/1 Temmuz 1841.

maaş tutarı ise yaklaşık 96.000 kuruştur. Maaşların dışında diğer masraflar ise kira giderleri, memur ve askerlere verilen tayinatlar, harcırahlar, su yolu tamiri ve kırtasiye giderleridir[52].

Temmuz-Ağustos 1841 (Temmuz 1257) yılına ait Selanik muhassıllığından yapılan masraflar ise toplamda 191.238 kuruş 38 paradır. Önceki tarihlere göre bu dönemde masrafların arttığı görülmektedir. Selanik'e bağlı diğer muhassıllıkların masrafları ise şu şekildedir:[53]

**Tablo 3: Selanik muhassıllığına bağlı kazaların masrafları**

| **Kaza** | **Masraf** |
|---|---|
| Selanik | 191.238 krş. 38 para |
| Karaferye | 30.410 krş. 7 para |
| Vodine | 12.585 krş. 3 para |
| Yenice-i Vardar | 12.297 krş. 20 para |
| Ağustos | 2.051 krş. 1 para |
| Avrathisarı | 11.432 krş. 34 para |
| Karadağ | 3.395 krş. |
| Toplam | 263.410 krş. 23 para |

Bu masraflar içerisinde en önemli bölümü yine maaşlar oluşturmaktadır. Bu tarihte maaş miktarlarının yükseldiği bununla birlikte muhassıllık bünyesinde görev alan memurların sayısının da arttığı tespit edilmiştir. Bir önceki yıl Selanik müşirinin maaşı 25.000 kuruş iken bu tarihte 30.000 kuruş olmuştur. Aynı şekilde emlak kâtibinin maaşı da 1.500 kuruştan 2.000 kuruş yükselmiştir. Jurnal, karantina, gümrük ve damga memurlarının da sayısında bir artış meydana gelmiştir[54]. Aynı yıl Selanik, Siroz ve Drama muhassıllarının maaşı 10.000 kuruş, Tırhala muhassılının maaşı ise 7.500 kuruştur[55].



Bu şekilde Selanik'e ait gelir ve giderlerin tespit edilmesi ile vergilerin toplanıp hazineye gönderilmesi işlemleri sürerken diğer taraftan Selanik ahalisinden vergilerini zamanında ödemede ihmalkârlık gösteren ve işi sürüncemede bırakanların çoğunlukta olduğu görülmüştür. Vergilerini gereken sürede ödemeyip gecikenlerin ödemeleri için zorlanması ve baskı altına alınması veyahut bir köy halkının tamamının hapse atılmasının başta tarımsal faaliyetler olmak üzere işleri aksatacağını ve ahaliye baskı yapılmasının da bir çözüm olmayacağını düşünen Selanik Muhassılı Yusuf Bey, her bir yerleşim yerinde uygulanmak üzere, ahaliye korku verecek nitelikte bir cezanın düzenlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu konu muhassıllık meclisinde de gündeme alınmış ve ahaliye ciddi bir muamelede bulunarak özel bir ceza ile vergilerini ödemeye zorlanmaları gerektiği meclisçe değerlendirilmiştir. Yeni bir cezanın belirlenmesi kararlaştırılarak bir mazbata ile merkeze takdim edilmiştir. Ancak vergi yükümlülüğü görevini yerine getirmeyen kişilere doğrudan bir müdahalede bulunulmaması, genel bir rehavete mahal vermeyip ahaliye karşı uygun bir dil kullanılması ve bu vergi maddesine ilişkin olarak önceki ve sonraki tarihlerdeki resmi yazı ve talimatlar doğrultusunda hareket edilmesi Maliye Nezaretince karar verilmiştir[56].

Muhassıllar, eyalette vergi tahsilatı ve mali idareye ilişkin diğer iş ve işlemlerden de sorumlu ve yetkili kılınmışlardır. Selanik Gümrüğü'ne gelen tütünlere, geçmişte alınan verginin bir misli zam yapılmıştır. Zam hakkındaki talimat Selanik gümrüğüne bağlı tüm muhassıllıklara bildirilmiştir. Yapılan bu artışın ertesinde, İngiltere ve Fransa'nın vergi tarifesine benzer şekilde İslam ve diğer milletlerin tüccarlarına da aynı tarifenin uygulanması emri verilmiştir. Selanik Gümrük Müdürü Mehmed Bey, bu emirden

[52] BOA, ML.MSF.d., nr. 1373, 1 Rebîülâhır 1256/2 Haziran 1840; Efe, Taşra Yönetimine Muhassıllıktan Açılan Kapı, s. 38; Efe, a.g.t., s. 16.

[53] BOA, ML.MSF.d., nr. 2907, 27 Recep 1258/3 Eylül 1842.

[54] BOA, ML.MSF.d., nr. 2907, 27 Recep 1258/3 Eylül 1842.

[55] BOA, MAD.d., nr. 9061, 28 Cemâziyelâhir 1273/23 Şubat 1857, s. 17.

[56] BOA, C.ML., nr. 28/1345, 15 Muharrem 1257/9 Mart 1841.

önce selefi zamanında gümrüğe bir tarife defteri geldiği ve buna göre vergi tahsili yapıldığını açıklamıştır. Ancak tütün vergisinde yaşanan bu değişikliklerden sonra nasıl işlem yapacağını konusunda bir zorluk çıkmıştır. Mehmed Bey karşılaştığı bu durumu Selanik Muhassıllık Meclisine sunmuştur. İlgili mesele mecliste görüşülmesinin ardından gümrükte tütün vergilerinin ne şekilde tahsil edileceği padişahın emrine bağlı olduğuna karar verilerek durum hükümete arz edilmiştir[57]. Bu meseleden başka Selanik'teki tellal esnafı vasıtasıyla satılan mallardan yüzde iki kuruş "dellâliyye" yani tellallık parası alınırken bu ücretin elbise satan kişiler tarafından binde iki kuruş olarak yeniden düzenlenmesi teklif edilmiştir. Lakin tellallar, teklifin kabul edilmesi halinde durumlarının zayıflayacağını belirterek ücretin eskiden olduğu gibi kalmasını talep etmişlerdir. İstanbul'daki eski bedestenin tellalları ise yetim, deli, unvan sahibi veya göz önünde bulunmayan kişilere ait satılan mallardan binde iki kuruş; bunların dışında satılan mallardan ise yüzde iki kuruş almaktaydılar. Selanik'teki tellalların da İstanbul'daki gibi ücretlendirilmesine karar verilerek bu düzenleme Selanik muhassıllığına bildirilmiştir[58].

Tanzimat bürokratları her alanda olduğu gibi mali alanda da bir merkezileşmeyi ve kaynaklara doğrudan ulaşmak suretiyle tüm gelirleri hazineye aktarmayı hedeflemesine rağmen etkin bir vergi tahsil sistemi kurmaya muvaffak olamamıştır. Taşradaki kemikleşmiş ilişkiler ve bürokratik alt yapı eksikliği mali merkezileşme yolunda önemli engeller olarak karşılarına çıkmıştır. Bu nedenle muhassıllık kurumundan beklenenler gerçekleşememiştir. Devletin taşradaki gücünün sınırlı olması nedeniyle iltizam sisteminden çıkar elden eden veya varlıklarını bu sistem üzerinden sürdüren zümreleri tamamen ortadan kaldıramamıştır. Bununla birlikte maddi kaynaklar son derece sınırlı ve yetişmiş insan gücü ise azdı. Bürokratik alt yapı eksikliği giderilemediğinden muhassıllar ve meclis üyeleri görevlerini nüfuzlarını artırmak amacıyla kullanmaya devam etmiştir. Merkezden tayin edilen kişiler ise bölgeyi tanımadıklarından bekleyen faydayı sağlayamamıştır[59]. Bununla birlikte, ulaşım olanaklarının kısıtlılığı ve uzun yıllardır herhangi bir vergi ödememiş toplulukların ortaya koyduğu direnç, muhassıllık uygulamasının başarısını olumsuz yönde etkilemiştir. Bazı bölgelerde halk, gerçek gelirlerini gizleme yoluna giderken, kimi yerlerde ise gelirler olduğundan iki kat yüksek gösterilmiştir. Özellikle gayrimüslim nüfusun gelirlerini fazla beyan ettiğine dair şikayetler dile getirilmiş, ancak bu şikayetlerin sonuçsuz kalması toplumsal huzursuzluklara ve yer yer isyanlara zemin hazırlamıştır[60].



Muhassıllık idaresinin başarısızlığına giden süreçte en önemli sorun muhassıllara toplanan gelirlerden harcama yapma yetkisi tanınmasıdır. Toplanan gelirlerin yüzde 80-90 gibi büyük bir kısmı hazineye gitmeden bölgede başta maaşlar olmak üzere farklı masraflara harcanmıştır. Tüm bu yaşanan gelişmeler nedeniyle 1841'de muhassıllık kurumu içerisinde yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Muhassıllığın teşkili sırasında 140 farklı muhassıllık bölgesi oluşturulmuşken yapısal değişikliklerle bu sayı 51'e düşürülmüştür. Küçük meclisler kaldırılmış, ücretlere bir sınır getirilmiş, naiplerin mahkeme ücretlerinden maaş alması kararlaştırılmıştır. Bu düzenlemeler ile yüzde 34 tasarruf edilmiştir. Fakat tüm yapısal değişikliklere rağmen hazinenin nakit ihtiyacı karşılanamamıştır. Tanzimatçıların mali ve idari merkezileşme hedefleri de gerçekleşmemiştir. Bu nedenle 1842'de muhassıllık kurumu kaldırılarak yeniden iltizam sistemine dönülmüştür[61].

## Sonuç

İmparatorlukta Tanzimat Fermanı sonrasında mali alanda merkezileşme politikalarının bir yansıması olarak kurulan muhassıllık teşkilatı, Osmanlı mali sisteminde önemli bir yenilik girişimi olmuştur. Vergi toplama usulünü düzene koymayı, her bireyin gelirine göre vergi vermesini sağlamayı ve toplanan vergilerin doğrudan hazineye aktarılması hedefleyen bu sistem, modernleşme çabalarının mali alandaki önemli örneklerinden biri olarak dikkat çekmektedir.

[57] BOA, C.ML., nr. 510/20768, 8 Zilhicce 1256/31 Ocak 1841.

[58] BOA, C.BLD., nr. 53/2643, 15 Cemâziyelâhir 1257/4 Ağustos 1841.

[59] Efe, Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem, s. 83, 87-88.

[60] Çadırcı, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, s. 209.

[61] Efe, Taşra Yönetimine Muhassıllıktan Açılan Kapı, s. 39.

İmparatorluğun diğer merkezlerinde olduğu gibi Selanik eyaletinde Selanik, Tırhala, Siroz ve Drama sancakları ile bu sancaklara bağlı olan kazalarda kurulan muhassıllıklar 1840 yılı itibariyle görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Bu muhassıllık merkezlerinde muhassıl, kâtipler, hâkim, müftü, asker zabiti ile dört temsilciden oluşan meclisler de kurulmuştur. Muhassıllık meclisleri sadece mali konuları değil bununla birlikte bölgenin idari, adli ve asayiş konularını da ele almıştır. Farklı dini ve etnik unsurları bünyesinde barındıran Selanik'teki muhassıllık meclislerinde gayrimüslimler de üye olarak yer almıştır. Bu şekilde muhassıllıkların teşkil edilmesinden bir müddet sonra görevini yerine getirmede yetersiz kalan muhassıllar ya da diğer memurlar azledilerek yerlerine yeni isimler tayin edilmiştir. Kimi durumlarda muhassıllık merkezleri birleştirilmiş ya da farklı sancak ve kazaların idaresine bırakılmıştır. Yaşanan tüm bu değişim ve dönüşümler muhassıllık kurumunun daha iyi idare edilmesi amacıyla yapılmıştır. Muhassılların birincil görevi olan vergilerin toplanması işlemi gerçekleştirilmiştir. Muhassıllar tarafından vergiler toplanmaya çalışılmış bazı durumlarda halkın vergi ödemesinde güçlüklerle karşılaştıkları görülmüştür. Yıllık ve aylık şekilde gelir ve giderler tespit edilerek düzenli bir şekilde kayıt altına alınmıştır. Muhassıllık bünyesinde görevli memurların tayini, azil ve atamaları, gelir-gider dengeleri birlikte incelendiğinde uygulamanın yerel düzeyde ne derece kapsamlı ve yoğun bir idari deneyim olduğu görülmektedir.

Tüm bu gelişmelere rağmen muhassıllık kurumu, teoride hedeflenen sonuçları uygulamada elde edememiştir. Vergi gelirlerinin beklenen düzeye çıkarılamaması ve hazineye fazla bir katkı sağlanamaması, sistemin temel amacına ulaşamadığını göstermiştir. Bunun üzerine, Osmanlı maliyesinin geleneksel yöntemlere yani iltizam usulüne dönmesine yol açmıştır. 1842'de muhassıllık sistemi kaldırılmıştır. Lakin muhassıllık meclisleri, eyaletler ve kazalarda büyük ve küçük meclisler adıyla çalışmalarına devam etmiştir. Sonuç olarak, muhassıllık kurumu Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezileşme ve mali modernleşme arayışlarının bir denemesi olmuş hem devletin idari kapasitesini hem de reformların karşılaştığı zorlukları gözler önüne sermiştir.

**Kaynakça**

**Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)**

Cevdet Adliye (C.ADL.), Nr: 61/3665, 91/5463.

Cevdet Askeriye (C.AS.), Nr: 774/32761.

Cevdet Belediye (C.BLD.), Nr: 53/2643.

Cevdet Dahiliye (C.DH.), Nr: 55/2706, 82/4051.

Cevdet Maliye (C.ML.), Nr: 23/1090, 28/1345, 177/7522, 510/20768.

Cevdet Zabtiye (C.ZB.), Nr: 24/1171.

İdare Dahiliye (İ.DH.), Nr: 7/304, 8/379, 17/809, 48/2359.

Kamil Kepeci Defterler (KK.d.), Nr: 5886.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.), Nr: 7928, 9061, 9189.

Maliye Nezareti Defterleri (ML.MKT.d.), Nr: 73.

Maliye Nezareti Defterleri (ML.MSF.d.), Nr: 1373, 2907, 19216.

Maliye Nezareti Defterleri (ML.VRD.d.), Nr: 405.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), Nr: 1129/13.

**Süreli Yayınlar**

Takvîm-i, Vekâyi', Def'a 193, 13 Zilhicce 1255/17 Şubat 1840.

Takvîm-i, Vekâyi', Def'a 202, 28 Cemâziyelevvel 1256/28 Temmuz 1840.

Takvîm-i, Vekâyi', Def'a 214, 10 Zilkade 1256/3 Ocak 1841.

Takvîm-i, Vekâyi', Def'a 236, 5 Zilkade 1257/19 Aralık 1841.

**Araştırma-İnceleme Eserleri**

ANASTASSIADOU Meropi, Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik (1830-1912), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2014.

BAYCAR Kazım, Ömer Faruk Mete, "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı'da Nüfus ve Beşerî Sermaye: Selanik Örneği", Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi, c. 6/ sy. 12, (2023), ss. 417-429.

BAYRAKTAR Uğur Bahadır, "Maliyenin Maliyeti Tırhala'da Muhassıllık Düzeni, 1840-1842", Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar, sy. 15 (2012), ss. 7-34.

ÇADIRCI Musa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Eyalet ve Sancaklarda Meclislerin Oluşturulması (1840-1864)", Ord. Prof. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, ss. 257-277.

ÇADIRCI Musa, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

ÇADIRCI Musa, "Tanzimat Döneminde Türkiye'de Yönetim (1839-1856)", Belleten, c. 52/ sy. 203 (1988), ss. 601-626.

ÇADIRCI Musa, "Tanzimat'ın İlânı Sıralarında Türkiye'de Yönetim (1826-1839)", Belleten, c. 51/ sy. 201 (1987), ss. 1215-1240.

ÇADIRCI Musa, Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2007.

ÇAKILCI Diren, Selânik Şehri 1800-1860, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2023.

ÇAKIR Coşkun, Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi, Küre Yayınları, İstanbul 2001.

EFE Ayla, Muhassıllık Teşkilatı, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Eskişehir 2002.

EFE Ayla, "Osmanlı Devleti'nde Mali Sistem Arayışının Getirdiği Yerel Yönetim Uygulamaları: Muhassıllık Örneği", Tarih Dergisi, sy. 49 (2010), ss. 59-89.

EFE Ayla, "Taşra Yönetimine Muhassıllıktan Açılan Kapı", 1864 Vilayet Nizamnamesi, Ed. Erkan Tural, Selim Çapar, TODAİE, Ankara 2015, ss. 31-47.

ENGELHARDT Edouard-Philippe, Tanzimat ve Türkiye, çev. Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

EREN Ahmet Cevat, Tanzîmât Fermanı ve Dönemi, haz. Alişan Akpınar, Derin Yayınları, İstanbul 2007.

ERYILMAZ Bilâl, Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, İşaret Yayınları, İstanbul 1992.

FEYZİOĞLU Hamiyet Sezer, "Muhassıllık Uygulaması Hakkında Bir Belge", Belgeler, c. 30/sy. 34 (2009), ss. 67-125.

GENÇ Mehmet, "İltizam", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.22, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, ss.154-158.

İNALCIK Halil, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", Belleten, c. 28/ sy. 112 (1964), ss. 623-690.

KARAL Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, c. V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

KAYNAR Reşat, Mustafa Reşit Paşa ve Tanzimat, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.

MOLHO Rena, Selanik Yahudileri 1856-1919 Özel Bir Cemaat, çev. Panayot Abacı, Bağlam Yayınları, İstanbul 2005.

Mustafa Nuri Paşa, Netayic Ül-Vukuat, haz. Neşet Çağatay, c. III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987.

ORTAYLI İlber, Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2020.

ÖKMEN Mustafa, Bekir Parlak, Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler, Alfa-Aktüel, Bursa 2010.

ÖNEN Nizam, Cenk Reyhan, Mülkten Ülkeye Türkiye'de Taşra İdaresinin Dönüşümü, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

ÖZKAYA Yücel, Ali Akyıldız, "Muhassıl", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.31, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, ss. 18-20.

SAYIN Abdurrahman Vefik, Tekâlif Kavaidi, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

TÖNÜK Vecihi, Türkiye'de İdare Teşkilâtı ve Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu, İçişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara 1945.

ZÜRCHER Erik Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, çev. Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.

## EXTENDED ABSTRACT

The proclamation of the Tanzimat Edict on 3 November 1839 marked the beginning of a new era in the history of the Ottoman Empire. With this new era, the empire underwent fundamental changes in the administrative, financial, military, and judicial spheres. The Tanzimat philosophy aimed to establish the primacy of law, order, and regulation across all aspects of life. In line with this, the Tanzimat Edict declared the abolition of the iltizam (tax-farming system), on the grounds that it caused harm to both the imperial treasury and the populace and had given rise to widespread complaints. With the abolition of the iltizam system, it was intended both to alleviate the tax burden on the populace and to increase imperial revenues. Instead of taxes collected under various names, it was decided to impose a single tax determined according to each person's income. Accordingly, the authority to collect taxes was transferred from the mültezims (tax farmers) to officials known as muhassıls (tax collector), who were directly subordinate to the central administration, and the establishment of local councils was envisaged to support and oversee this process.

A directive prepared in the Meclis-i Vâlâ (the Supreme Council of Judicial Ordinances) on 25 January 1840 set out the principles governing the duties and operations of the muhassıls. According to this directive, all revenue ledgers belonging to the treasury were to be handed over to the muhassıls, and any unreported revenues were to be identified and recorded. It was also decided that the muhassıls would establish a council in the centers to which they were appointed. The directive stipulated that, in order to abolish tax exemptions and render all subjects liable to taxation, a comprehensive survey of property and population would be undertaken. Until the actual tax rate is determined, it has been decided to collect advance taxes on a temporary basis to safeguard the treasury. Once the final tax rate is determined, these advance payments are to be deducted from the actual tax liability. In this manner, in the early months of 1840, the muhassıls, accompanied by clerks responsible for recording property, real estate, and population data, effectively commenced their duties in provinces close to the imperial center. Yusuf Sıddık Bey was appointed as the first muhassıl to Salonica in February 1840. Following Yusuf Sıddık Bey, this position was entrusted to Edhem Efendi. Within the territorial boundaries of the province of Salonica, four distinct muhassıllık centers were established in the sanjaks of Salonica, Tirhala, Serres, and Drama, while in the kazas subordinate to these sanjaks, separate muhassıllık units were constituted and their respective councils were formed within their own administrative frameworks.



The muhassıllık councils were composed of the muhassıl, two clerks, a judge, a mufti, a military officer, and four representatives drawn from the notable figures of the region. In areas with a significant non-Muslim population, each community was represented by one member. The council met two or three days a week and was responsible for determining taxes, discussing the region's issues, reaching decisions, and implementing them. Through the muhassıllık system, the empire sought to establish a centralized structure in the financial sphere to prevent local officials from using revenues for their own benefit. It was stipulated that the powers and duties of the muhassıls be exercised through the council, and that decisions be deliberated and approved within this council. Furthermore, the council was held primarily responsible for auditing the accounts of the muhassıl.

A muhassıllık council was likewise established in Salonica and the muhassıl, judge, constabulary officer, property clerk, real estate clerk, metropolitan bishop, and chief rabbi were designated as the ex officio members of this council. In 1841, the Salonica Muhassıllık Council comprised a total of thirteen members, namely the muhassıl, the mushir, the judge, and two clerks, alongside Mufti Hüseyin Efendi, Yusuf Refik Bey, Ataullah Bey, Abdullah Hami Efendi, Ahmed Ağa, Gavril, Anastas, and Yako. The council members by the names of Gavril, Anastas, and Yako were representatives of the non-Muslim elements residing in Salonica. The ethnic and religious diversity of the city was thus reflected in the composition of the muhassıllık council, ensuring the inclusion of members representing non-Muslim groups within the council.

In the councils established by the muhassıls within their respective districts, military officers were appointed and held responsible for maintaining public order in the region. At the same time, it was deemed appropriate to ensure that a sufficient number of soldiers were always present in the region on a rotating basis. Within this framework, Hacı Ali Pasha was appointed to the feriklik of Tirhala, while

Osman Pasha was appointed to Serres. After a period of time, it was resolved that the constabulary officers serving within the province would be replaced. Namık Pasha was appointed to the sanjak of Tirhala, and Ömer Pasha to that of Salonica. The sanjaks of Salonica, Tirhala, Serres, and Drama were garrisoned with 591, 181, 345, and 342 soldiers of varying ranks, respectively.

Operating under direct central authority, the muhassıls were primarily responsible for tax collection and the maintenance of comprehensive financial registers, which were duly submitted to the imperial center. Despite constituting a remarkably extensive experiment in local governance, the muhassıllık system ultimately failed to meet its revenue targets or make a meaningful contribution to the imperial treasury, prompting a reversion to the traditional iltizam system and the formal abolition of the muhassıllık in 1842. The councils it had established, however, continued to function at the provincial and district levels, and would subsequently play a significant role in the empire's gradual transition toward parliamentary governance.